

FORMATS 2

Evocació del postllibre

Antoni Mercader

Basílica de Saint-Denis (prop de París, on hi ha enterrats una gran part dels reis de França); "Artifices" (certamen bianual dedicat a l'art i la comunicació avançada, que organitza l'Ajuntament de Saint-Denis amb la participació de la Universitat de Paris VIII): dos escenaris d'un novembre plujós de 1994 que ens han de servir per a una evocació a l'entorn de l'esdevenidor del llibre.

El protagonisme rau en la confrontació entre la polisèmia dels vitralls gòtics de la basílica versus les propostes hipermèdia de la tercera edició de la mostra; concretament les instal·lacions interactives "Un arxiu anecdòtic de la guerra freda", de Georges Legrady (1) i "Retrat núm. 1", de Luc Courchesne (2). Dues concepcions de comunicació físicament molt properes, una davant de l'altra, a la mateixa plaça de la Legió d'Honor, que el visitant podia copsar amb intensitat plena a l'hora dels oficis a l'església, capvespre, quan l'exposició s'omplia d'universitaris. Aquestes dues opcions, tecnològicament molt complexes i a la vegada considerablement allunyades en el context temporal que les va fer i les fa possibles van ser i són, ara, un pretext ideal per a fer la següent reflexió.

Quan tenim a l'abast un CD-ROM d'artista, una proposta per a disc compacte interactiu, a l'estil com les del videoart per a suport videogràfic, sovint no percebem algunes de les dimensions culturals projectades darrere seu. Ara, som davant una ocasió idònia per entreveure i articular el recorregut que suposa haver arribat a les portes del llibre electrònic o hipermèdia (3). Cal que fem una el·lipsi temporal per adonar-nos del que suposa haver passat de la galàxia *pregutenberg* a la galàxia *multimèdia*. Innombrables autors, obres i esdeveniments han contribuït, amb la seva aportació fins a l'assoliment de la situació actual.

Podem considerar que tot s'inicià quan el volum enrotllat esdevingué còdex, a l'època del campanar, de l'energia del molí, del ferro i de l'agricultura, quan l'art era imaginatiu i didàctic (això vol dir antic). Continuà vers el moment clau en què el suport es plegà i s'obrí l'era del llibre, a l'època de la sirena de la fàbrica i el cronòmetre d'acer, que marcaven el temps del floriment demogràfic, l'organització del treball i la màquina de vapor, i quan l'art era audaçment espiritual i personal (o sigui modern). Fins al moment present, en què l'ordinador és el divisor infinitesimal del temps, on el domini de l'energia, els nous materials, la renovació i l'esclat tecnològic s'enfronten als plantejaments ecològics de la sostenibilitat, quan el que es plega és el text (l'hipertext),

quan l'art esdevé eclèctic i heterogeni (i en diem postmodern).

Aquesta conjuntura, per tant, és el moment adequat de parlar de llibres no lineals, de llibres electrònics, de *postllibres d'artista*?

La coincidència durant la temporada passada de diverses exposicions d'art contemporani en què el suport -en alguns casos- i/o el mitjà -en altres- estaven relacionats directament amb les tecnologies hipermèdia emfasitza, si cal, que l'art ha estat sempre proper als avenços culturals i tecnològics que han eixamplat el seu paper comunicatiu.

En el llibre, al llarg de diverses centúries, s'han condensat totes les essències de cada època, des del llibre miniat al carnet de camp dels pintors, de l'il·lustrat pictòricament al llibre objecte d'art. Els podem veure tots, patrimonialitzats, als museus d'història, als de belles arts i als d'art contemporani. En el present el llibre electrònic d'artista, el CD-ROM d'autor -una mostra evident de l'existència de l'experimentació expressiva i de creativitat en un suport no lineal- és un dels exponents culturals de la societat actual. No hi recorren solament els artistes visuals sinó també els cineastes com Chris Marker (4) o dissenyadors com José Manuel Palmeiro (5).

En apropar-nos a una de les mostres dedicades a presentar les "arts electròniques" podreu comprovar que al costat dels llibres electrònics, hipertextos i hiperimatges consultables en les pantalletes hi ha altres opcions que pretenen superar l'estadi d'escriptori (taulell, pantalleta, teclat...), iniciat quan el 1945 Vannevar Bush va fer les seves exploracions per a l'extensió instrumental de la memòria i encetà una línia d'inèrcia lligada a la tradició que encara és vigent. D'aquí ve, també, un argument d'interès addicional a l'hora de cercar exemples alternatius a la direcció principal, perquè ens faci valorar les aportacions dels experiments més radicals.

La creativitat que assenyala i caracteritza els artistes és oberta i no segueix altres directrius que les pròpies de cada context expressiu. Potser, de la mateixa manera que Hans Holbein el Jove, el 1533, ens proposà contemplar el seus "Ambaixadors" (6) des d'una òptica insòlita, d'un insospitat escorç en una obra d'art, per veure la calavera que havia pintat al peu dels personatges tot transgredint -com tants altres- la contemplació tradicional de la pintura, també els artistes del CD-ROM ens ofereixen camins, formes i maneres de fer quelcom de semblant amb el llibre, en un estadi de desenvolupament postindustrial que podríem anomenar del postllibre?

És prou clar, l'eixamplament, i comporta un replantejament dels territoris semblant al que ha passat amb la imatge i la postimatge?

Les imatges, igual que el text, han seguit una trajectòria no exempta de conflictes, que les ha portat a aconseguir el rang d'escriptura. Amb molts anys de diferència -des que es mouen (al cinema) i podem trafegar-hi i traficar-hi (amb el vídeo i l'ordinador)-, ara podem parlar de llenguatge audiovisual i multimèdia i, en conseqüència,

d'hiperimatges, de la mateixa manera que hem après a distingir entre un text i un hipertext. La pantalleta de l'ordinador és, i d'aquí a un cert temps ho serà la televisió, la seu provisional de les hiperimatges i els llibres electrònics. A l'espera del resultat dels treballs de recerca dels artistes i científics, tothom coincideix: el futur dels hiperllibres és obert.

El camp d'experimentació dels llibres ha estat i és tan ampli com el dels vitralls o el de les videoinstal·lacions. Situar el programa religiós en els vitralls multicolors de la basílica de Saint-Denis forma part del contínuum de contribució sense fi que l'art ha fet a la comunicació, d'ençà que s'inicià el dibuix retallat de les bestioles que calia caçar, a la pared de les coves, fins a la realització de "Tron" o les òperes electròniques.

Està molt clar que els devots dels oficis religiosos no han de prémer botons i que els continguts que presenten el joc de transparències dels vitralls són copsats d'una manera diferent que els de les instal·lacions interactives, subjectes a uns condicionants de programació i d'estructura (és a dir, el ratolí). D'aquí ve la importància i el paper clau de la interfície o conjunt d'elements que fa possible la relació entre el sistema humà i el sistema comunicatiu emprat. D'aquí ve l'interès per valorar el paper del suport arquitectònic que aguanta els vidres i el suport informàtic que proporciona els textos, els sons, les imatges, els gràfics i les dades.

La intertextualitat i l'*entreimatge* (teixir, relacionar... indexar) són també qüestions decisives. El conjunt de filets de plom que aguanten i relacionen les imatges transparents van fer un servei a la imatgeria del moment, com ara l'estan fent els elements extrets de la televisió i del cinema que fa servir Marker, o de la vida privada i de la vida pública a l'Hongria comunista dels anys seixanta, en el cas de Legrady, o en el fet que literalment es puguin "agafar" les imatges, als hipermèdia de Perry Hoberman (7).

La contribució a les cinestèsies (kinestheses) de la imatge (i del text), a la percepció i la sensació de la imatge (i del text), bé en la verticalitat abassegadora dels vitralls, bé a la cambra tènue i il·luminada dels muntatges interactius, ha fet, fa, que el nostre sistema intern tingui una percepció física i temporal de les imatges diferent per a cada cas.

La interrelació temporal i la ubicació, coincidents a Saint-Denis, entre el caràcter perenne dels vitralls de la basílica i el muntatge efímer d'una manifestació contemporània, ens ha portat a fer aquesta evocació des del convenciment que quelcom es mou en el món del llibre.

Text extret de la intervenció de l'autor en el marc de la mostra, cicle de conferències i jornades de debat "Miratges, de la postfotografia al ciberespai". Centre Cultural de la Fundació "la Caixa". Barcelona, 24 d'abril de 1998) (8)

Notes:

(1) "Un arxiu anecdòtic de la guerra freda" (1993), de Georges Legrady, és un llibre electrònic que, com un arxiu autobiogràfic, relaciona materials personals i oficials del comunisme a l'Europa de l'Est del principi dels anys seixanta. De manera interactiva, creua la història personal de l'autor, d'origen hongarès, amb la de la guerra freda. Cada usuari valora amb una perspectiva lleugerament diferent que hi ha sota la seqüència escollida, determinada per l'atzar, les posicions ideològiques, els interessos personals... Us recomanem que consulteu el CD-ROM "An Anecdoted Archive from the Cold War". San Francisco: HyperReal, 1993.

(2) "Retrat núm. 1" (1990) de Luc Courchesne, és una instal·lació interactiva que dona la possibilitat operativa d'establir una conversa entre l'usuari i la imatge virtual d'una jove que s'adreça a ell (en forma de seqüències de vídeo que constitueixen un retrat animat de Marie). Per mantenir una conversació amb ella (Marie es veu reflectida sobre una placa de vidre) n'hi ha prou d'escollir les frases i les preguntes que s'inscriuen, també per transparència, sobre una pantalla d'ordinador. Us recomanem que consulteu el CD-ROM "Artintact 2". Karlsruhe: ZKM, 1995.

(3) Hipermedia és una integració d'hipertextos en un mateix sistema articulat, en un teixit no seqüencial de connexions i associacions que permet al lector un ampli ventall de possibilitats de consulta i moure's amb gran facilitat entre ítems relacionats.

(4) Chris Marker, cineasta singulatzat pel seu interès investigador, creà el 1996 "Immemory" un hipermedia constituït a partir de les fotografies dels seus viatges, de les de l'àlbum de família, d'extractes de les seves pel·lícules preferides, etc., amb l'esperança que (amb paraules de l'autor) "insensiblement, el lector visitant substitueixi les seves imatges per les meves".

(5) Us recomanem que consulteu el CD-ROM "GPS (Oigo Rom Sector)". Barcelona: IUA/UPF, 1998.

(6) A la col·lecció de la National Gallery de Londres -o a qualsevol altre museu important- podem veure com la visualitat artística es correspon quasi a la perfecció amb el que dèiem i com, per altra banda, els artistes han tingut sempre una actitud semblant a la que tenen els autors de les obres dels CD-ROM que ara podem contemplar.

El políptic de Niccolo di Liberatore, del 1487, "Crist a la Creu i altres escenes" i el quadre de Holbein, del 1533 "Els embaixadors" poden ser-ne dos exemples clars: el primer, perquè s'ajusta a la didàctica de l'art antic; el segon, justament perquè la transgredeix, cinquanta anys després. Us recomanem que consulteu el CD-ROM "Art Gallery". Londres: Microsoft, 1994.

(7) "The Sub-Division of the Electric Light" (1996), de Perry Hoberman, és un hipermedia on la pantalla és considerada com una font indiferenciada de llum, que la pot dividir en imatges individuals i que a la vegada el lector pot canviar de lloc i fer-les

more de manera diferent de com es van produint. Us recomanem que consulteu el CD-ROM "Artintact 3". Karlsruhe: ZKM, 1996

(8) Consulteu el disquet "Miratges, de la postfotografia al ciberespai". Barcelona: Fundació "la Caixa", 1998.

